

Електронний журнал «Ефективна економіка» включено до переліку наукових фахових видань України з питань економіки (Категорія «Б», Наказ Міністерства освіти і науки України № 975 від 11.07.2019). Спеціальності – 051, 071, 072, 073, 075, 076, 292. Ефективна економіка. 2025. № 10.

DOI: <http://doi.org/10.32702/2307-2105.2025.10.29>

УДК 332.2: 332.05

О. І. Ковалів,

д. е. н., головний науковий співробітник відділу економіки природокористування в агросфері, Інститут агроекології і природокористування НААН

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-4908-7963>

А. О. Новаленко,

аспірант, Інститут агроекології і природокористування НААН

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-4260-4190>

ПРАКСЕОЛОГІЯ ІМПЛЕМЕНТАЦІЇ В УКРАЇНІ КОНСТИТУЦІЙНОЇ НОРМИ-ПРИНЦИПУ «ЗЕМЛЯ» ЩОДО «РОДЮЧИХ ҐРУНТІВ»

O. Kovaliv,

Doctor of Economic Sciences, Chief Researcher, Department of Environmental Economics in the Agricultural Sector, Institute of Agroecology and Environmental Management of NAAS

A. Novalenko,

Postgraduate student,

Institute of Agroecology and Environmental Management of the NAAS

PRAXEOLGY OF THE IMPLEMENTATION IN UKRAINE OF THE CONSTITUTIONAL NORM-PRINCIPLE “LAND” IN RELATION TO “FERTILE SOILS”

Досліджено динамічну природу людської діяльності в просторі України впродовж останніх десятиліть державотворення стосовно земельних відносин та користування природними ресурсами як природними об'єктами права власності Українського народу — основним національним багатством, — з позиції аспектів ефективності використання та потреби охорони землі та її природних ресурсів, особливо «родючих ґрунтів». Запропоновано розробити і прийняти на базі чинних конституційних земельних норм-принципів нових Кодексів України про: надра, атмосферне повітря, ґрунти, ліси, водні та інші природні ресурси як природні об'єкти права власності Українського народу, ліквідувавши відомчу і, як наслідок, олігархічну монополію — на основне національне багатство, що де-юре перебуває під особливою охороною держави. Доведено, що напрацьований свого часу, науково-обґрунтований алгоритм проектування і формування ґрунтоводоохоронних інженерно-біологічних комплексів на елементарних водозборах як природних екосистем за басейновим принципом — є реальною платформою і механізмом для їх впровадження на сучасному етапі, оскільки появилась система когнітивної земельної економік України. Переконливо вважається невідкладним, логічним і науковим прийомом першочергове розкриття і втілення вимог наведення конституційного економіко-правового порядку на неокупованих і не понівечених війною територіях агросфери, які треба негайно і збалансовано впорядкувати не прикриваючись війною та не очікуючи закінчення війни.

The dynamic nature of human activity in the space of Ukraine during the last decades of state formation has been studied in relation to land relations and the use of natural resources as natural objects of property rights of the Ukrainian people - the main national wealth, - from the standpoint of aspects of the efficiency of use and the need to protect the land and its natural resources, especially "fertile soils" and "fresh water resources". It has been established that the new knowledge we have gained over the past thirty years regarding the essence of the

transformation of land relations and nature use, in the perspective of the functionality of constitutional land imperatives, has allowed us to formulate a new paradigm of non-departmental completion of land reform in Ukraine, according to which it is necessary to first of all introduce the "reforms" being carried out into the current constitutional field; to take all natural objects of property rights of the Ukrainian people into the national balance; to maintain a national cadastre of all natural resources, including "soils". It is proposed to develop and adopt, on the basis of the current constitutional land norms-principles, new Codes of Ukraine: on subsoil, atmospheric air, soils, forests, water and other natural resources as natural objects of property rights of the Ukrainian people, eliminating the departmental and, as a result, oligarchic monopoly on the main national wealth, which de jure is under special protection of the state. It is proven that the scientifically substantiated algorithm for designing and forming groundwater protection engineering and biological complexes on elementary watersheds as natural ecosystems according to the basin principle, developed in due time, is a real platform and mechanism for their implementation at the present stage, since the system of cognitive land economics of Ukraine has appeared. It is convincingly considered an urgent, logical and scientific method to first disclose and implement the requirements for establishing a constitutional economic and legal order in the unoccupied and war-damaged territories of the agricultural sphere, which must be immediately and balancedly regulated, without hiding behind the war and without waiting for its end.

Ключові слова: водозбір, ґрунти, земля, земельний кадастр, конституційне право, ґрунтоводоохоронні інженерно-біологічні комплекси, родючі ґрунти, природокористування.

Keywords: watershed, soils, land, land cadastre, constitutional law, groundwater protection engineering and biological complexes, nature management.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Вирішенню проблем раціонального використання й охорони української «землі», переважно загалузовим принципом: «надра», ґрунти», «атмосферне повітря», «лісові», «водні» та інші природні ресурси, постійно приділялась відповідна увага — на всіх рівнях органів державної влади і місцевого самоврядування [1-4]. Нажаль, проблем побільшало і вони залишаються дотепер предметом наукових досліджень багатьох науковців як відомчі, проте вважаються такими, що нерозв'язані та вимагають пошуку реальних науково-обґрунтованих економіко-правових шляхів до їх розв'язання.

При цьому, ототожнюючи розуміння слова «земля», переважно — з «аграрним ресурсом», фокусування наявної природоохоронної проблематики є бутафорним, звуженим і таким, що турбує всіх громадян. Це закономірно! Адже, в основі нашої життєдіяльності лежить процес і сутність системи природокористування, який відбуваються в просторі педосфери.

Не секретом є й те, що «життя і здоров'я» людини функціонують, в основному, завдяки споживанню повітря, води та їжі (бажано «чистих»)… Важливо не забувати й те, що людина може прожити: без повітря лише від 3 до 5 хв.; без води — від 3 до 10 діб; без їжі — до 45 діб».

В генеруванні їжі (продуктів рослинництва, а відтак і тваринництва) як фундаменту здорової і гідної життєдіяльності людини приймає безпосередню участь «ґрунт». Відомо, що властивості ґрунту (його складові, включаючи мікроелементи, повітря, воду та інші чинники) в конкретному просторі й часі проживання людей, впливають на їхній стан здоров'я та на відповідне формування характеру кожного етносу (в нашому випадку української нації).

Ми акцентуємо увагу на тому, що саме розв'язання даної проблематики займає чільну складову грань в нашому науково-обґрунтованому функціоналі «Звершення земельної реформи в Україні: нова парадигма» як системного економіко-правового алгоритму імплементації конституційно вмотивованих земельних імперативів де-факто [5], який базується на принципах

меритократії — у взаємозв'язку з іншими чинними засадничими нормами-принципами Конституції України [6]. Вимога перемоги й розвитку понівеченої, проте стійкої правової держави, враховуючи умови воєнного і після воєнного стану, також вимагають чіткої євроінтеграції...

Найголовнішим завданням залишається формування і функціонування безпроблемних умов репродуктивного дітонародження в щасливих і достатньо забезпечених молодих українських сім'ях. Такі сім'ї мають мати можливість за власним вибором також створювати (диференційовано по всій території України) приватні садиби, сімейні фермерські господарства (родові маєтки), що функціонуватимуть переважно без найманих працівників, які логічно вписуватимуться в ландшафти, утворюючи каркасну просторово-організаційну основу функціонування інноваційного простору комфортної життєдіяльності. Водночас господарська діяльність і дозвілля базуватимуться на українських національних традиціях і культурі, що будуть конкурентними й економічно-вигідними та відповідатимуть європейським стандартам.

Першочергову особисту пріоритетну участь в трансформації, розбудові та становленні таких нових приватних господарських одиниць, а також в усіх інших галузях господарювання й розвитку інфраструктури на всій території України мають мати учасники бойових дій та їхні сім'ї і близькі родичі, набуваючи повноцінних одноосібних (разом із сім'єю) прав власності на земельні ділянки та господарювання на вигідних умовах. Забезпечувати таку безапеляційну вимогу зобов'язана держава (її органи), яку захищають Герої України, оскільки частина четверта статті 13 Конституції України як норма-принцип однозначно імперативно декларує: «Держава забезпечує захист прав усіх суб'єктів права власності і господарювання, соціальну спрямованість економіки. Усі суб'єкти права власності *(громадяни, юридичні особи та держава — ті, котрі набувають та реалізують право на земельні ділянки. — Авт.)* рівні перед законом» [7].

Нашу впевненість підсилює, поки-що, нереалізоване, проте рушійне конституційне право абсолютної власності Українського народу на землю та

її природні ресурси як природні об'єкти (стисло «земля») — «основне національне багатство, що перебуває під особливою охороною держави», а не просто на «землю» — як на «аграрний ресурс».

Доведено, що з моменту прийняття Декларації про державний суверенітет України, передусім після прийняття Конституції України, першочергово постала необхідність: створити відповідну позавідомчу Національну земельну установу України як загальнонаціональний інститут «Національна земельна комора України» на кшталт Національного банку України. Вимагалось провести поіменну реєстрацію всіх громадян України як засновників держави і як співвласників землі та її природних ресурсів (природних об'єктів основного національного багатства); здійснити облік і взяти на повноцінний баланс власника (громадян України) всі категорії природних об'єктів (ресурсів), забезпечуючи роботу повноцінно функціонуючого Національного кадастру їх (природних ресурсів як природних об'єктів), зокрема й Державного кадастру ґрунтів в агроландшафтах України; моніторингу і контролю [8].

Важливо, що досліджувані проблеми використання й охорони земель та пропоновані нами заходи з їх вирішення впродовж 1971-1992 років, цілковито підтвердили правильність і далекоглядність взятого тоді курсу на формування і створення ґрунтоводоохоронних інженерно-біологічних комплексів в межах окремих водозборів і в басейнах малих річок загалом.

Здобуті нами нові знання впродовж останнього тридцятиріччя, стосовно сутності трансформації земельних відносин і природокористування, в ракурсі та з позиції функціоналу конституційного земельного прагматизму, дозволили обґрунтувати нову парадигму позавідомчого звершення земельної реформи в Україні. Матеріали стали підґрунтям можливого безболісного врегулювання наявних проблем також щодо використання й охорони землі всіх категорій як основного національного багатства на сучасному етапі — в усіх екосистемах, особливо ґрунтів і водних ресурсів, незалежно від форми і

способу набутої власності на земельні ділянки (межі) як на об'єкти цивільних прав.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Основною метою статті є дослідити динамічну, цілеспрямовану та спекулятивну природу людської діяльності в процесі потреб імплементації конституційних норм-принципів стосовно «землі та її природних ресурсів» як об'єктів права власності Українського народу — основного національного багатства, що складають економіко-правову основу функціонування комфортного простору і умов життєдіяльності людини, особливо в агроландшафтах, — з позиції аспектів ефективності використання й охорони «родючих ґрунтів».

Аналіз останніх досліджень і публікацій. З'ясовано, що наукових досліджень і публікацій з проблем використання й охорони родючих ґрунтів України та запровадження організаційних, економічних і екологічних заходів щодо збереження та покращення їхнього стану є досить багато, зокрема за авторством відомих ґрунтознавців [10,11,12].

При цьому, професори Гродзінський М.Д. і Третяк А.М., справедливо й однозначно наголошують на важливості здійснення такого процесу — на ландшафтній основі [13,14].

Однак, мусимо констатувати факт відсутності в наукових обґрунтуваннях шляхів безболісного і системного врегулювання наявних проблем з охорони ґрунтів і водночас водних ресурсів на водозборах, — з позиції економіко-правової імплементації конституційної норми-принципу «земля» щодо «родючих ґрунтів» як об'єктів права власності Українського народу — основного національного багатства, — окрім авторів даної статті.

На жаль, також не знаходимо до цього часу наукових досліджень і відповідних публікацій, виконаних будь-ким із відомих нам вчених-аграріїв та економістів, окрім автора, які б розробляли науково обґрунтовані шляхи й механізми, що функціонували б в системі управління когнітивної земельної економіки України з позиції загальнонаціональних інтересів, вимагаючи суцільного кадастрування ґрунтів і взяття їх на загальнонаціональний баланс.

Виклад основного матеріалу дослідження. Конституційно, «підключившись до зміцнення громадянської злагоди на землі України» та «підтверджуючи європейську ідентичність Українського народу і незворотність європейського та євроатлантичного курсу» [6], ми вважаємо, що офіційні: стратегія, концепція, програми та й інші дії — органів державної влади і місцевого самоврядування, особливо стосовно «сільської поселенської мережі» і «агропромислового виробництва» — на «рідній українській землі», що де-юре належить Українському народу, мали б також — взяти незворотний проєвропейський курс на повсюдне формування приватних аграрних господарств сімейного типу, — на зразок європейських.

При цьому, нами доведено, що особливого комплексного і системного законодавчого та нормативно-правового моделювання й конструювання — з урахуванням законів живої і неживої природи та суспільства — потребують регуляторні земельні відносини і природокористування як однозначні правила поведінки всіх учасників щодо збереження, охорони і відтворення животворних ґрунтів, водних та лісових ресурсів, фауни, флори й мікробіоти, що функціонують в агро- і лісо-екосистемах. В алгоритмі таких відносин вагому частку складають природні багатства права власності Українського народу (своєрідний «контрольний пакет акцій»), які є базовим ресурсом й основним генератором непозиченого капіталу нації, виконуючи надважливу функцію для розвитку економіки держави, та формування комфортного і заможного простору життєдіяльності її громадян — співзасновників України (республіки) і співвласників природних об'єктів (ресурсів) [15].

Праксис (від дав.-гр. *πρᾶξις* дав.-гр. *πρᾶξις* — процес, з якого реалізується деяка теорія, філософська ідея, право тощо) нашого логічного підходу на такій домінуючій основі вказує на пріоритетність національних інтересів та на беззаперечний успіх до врегулювання наявних проблем в такому середовищі.

Ключ до практичних дій приховано в синхронному проведенні нового державного землеустрою та землевпорядкування на національному,

регіональних, районних і першочергово, — на всіх територіях громад базового рівня (як у межах, так і за межами населених пунктів). Особливого творчого та фахового підходу до впорядкування (реанімації) потребують усі території, де відбувалися (відбуваються) воєнні дії. При цьому, надзвичайно мудру та однозначно прогнозовану позицію має зайняти архітектурно-планувальний і землевпорядно-проектний науково обґрунтований підхід як процес виваженої трансформації поселенської мережі та інфраструктури в сільській місцевості, відновлюючи стійкі природні агро- і лісо-ландшафти.

Саме «відновлюючи»... Адже, загальні фізико-географічні умови будь-якої місцевості в основному не змінився і функціонування біогеоценозу *(ділянка земної поверхні, що характеризується певними фізико-географічними умовами (характером мікроклімату, рельєфу, геологічної будови, ґрунту та водного режиму), разом з угрупованням рослинних і тваринних організмів)* в умовах конкретного простору буття вимагає взаємоузгодженої природно-господарської діяльності в процесі раціонального природокористування.

Аналіз і синтез столітньої трансформації земельних відносин вказує на те, що до початку (1928 року) суцільної колективізації — на всіх теренах України існували стійкі природні ландшафти. В такому гармонійному господарському просторі селянської праці і побуту українського етносу як генофонду української нації, майже не спостерігалася ерозія ґрунтів. Били джерела чистої води, росли всілякі цілющі та медоносні трави, кущі, байрачні ліси (особливо в зоні Лісостепу), в заплавах малих річок і струмків розміщувались природні сінокоси й пасовиська, водились різноманітні звірі й птахи...

Нажаль, в часи колективізації (1928-1933 роки) ліквідовувалася хутори і «одноосібні господарства». Пізніше було розгорнуто індустріалізацію сільського господарства, освоєння земель, меліорація, культуртехніка, рекультивация, хімізація та експериментальні інтенсифікація виробництва. Все це спричинило шалений наступ на природу. Таким підходом і

неприродною та нелюдською діяльністю було спровоковано водну та вітрову ерозію ґрунтів, порушено водний баланс і структуру самого біогеоценозу тощо.

Органи тодішньої (після воєнної — 1939-1945 років) влади, переймаючи зарубіжний досвід, вимушено почали впроваджувати заходи з охорони ґрунтів. Центральне місце в плані робіт займало полезахисне лісорозведення та зрошення. Проєкт реалізації був розрахований на період 1949-1965 роки. Багато чого вдалося впровадити, проте проблем залишалося ще багато.

Здійснюючи «соціалістичну економіку» і виконуючи непосильні плани надуманих «п'ятирічок», відбувалося трансформування деяких колгоспів в радгоспи, водночас проводились внутрігосподарське та міжгосподарське радянське землевпорядкуванням. Виникали центральні садиби і занепадали малі села, особливо віддалені від мегаполісів. Проте, «показові» господарства «розвивалися», колгоспники якимось виживали. Прогресивні селяни старались відправити дітей в міста на роботу, окремим вдалося здобути вищу освіту.

Прийнятий в 1961 році «Моральний кодекс будівника комунізму», де однопартійна система срср агітуючи «ввесь світ» та фінансуючи політику «комуни» під лозунгом: «Братерська солідарність з робітниками всіх країн, з усіма народами», а також здійснювана в 1970-1980 роках «гонка озброєння» зі Сполученими Штатами Америки привели радянську економіку до катастрофи.

Для прикладу, така поведінка на міжнародній арені, спонукали керівну однопартійну владу срср пом'якшити «колгоспне рабство» і після 1961 року почали відпускати багатьох колгоспників «на волю», видаючи їх паспорти.

Надважливим є вільне життя і діяльність кожної людини в межах етичної й гідної поведінки в суспільстві, особливо вчителів і науковців. Особливості й нюанси розкриває «праксеологія», перевагою якої є те, що вона висвітлює не лише динамічну, цілеспрямовану та спекулятивну природу

економіки, а й економічну природу всіх людських дій. Наприклад, це дозволяє вивчити «дію» і «логіку» самого науковця — його фаховість та інтерес, проаналізувати всі складові досліджуваного функціоналу, інституції, включаючи державу, з економічної точки зору та визначити, чи створюють вони цінність чи ні...

Зважаючи на різний досвід співавторів даного дослідження і на те, що наше дослідження пов'язане з вивченням причинно-наслідкових зв'язків людської діяльності та її поведінки, особливо науково-практичної, в тому числі автора, який дозволяє собі робити спільні висновки і надавати над вагою пропозиції та рекомендації загальнонаціонального рівня, вважаємо доречним і логічним підкріпити відповідними фахово-інформаційними знанням про самого дослідника, — у відкритому діалозі та за його участі.

А саме, співавтор Олександр Ковалів, здобуваючи землевпорядну освіту (1969-1974) і маючи творчі здібності та розвинене аналітичне просторово-математичне мислення, в процесі навчання на землевпорядному факультеті Львівського сільськогосподарського інституту, очолював студентське наукове товариство і працював (на час канікул) в науково-дослідному секторі землевпорядної експедиції Львівського сільськогосподарського інституту, який виконував землевпорядні роботи на території України і Молдови.

Досвід роботи в Івано-Франківському філіалі ін-ту «Укрземпроект» (за розподілом) впродовж 1974-1976 рр., у тому числі в процесі землевпорядного проектування у Надвірнянському, Калуському та Галицькому районах, надав можливість Олександеру Коваліву в 1977-1980 рр. організувати та здійснити (автор працював головним інженером-землевпорядником Городенківського райвиконкому) за участю колег-спеціалістів філіалу ін-ту весь комплекс землевпорядних робіт також — в усіх господарствах Городенківського району Івано-Франківської обл.

На практиці вдалося продемонструвати ефект від такої системної землевпорядної роботи, підпорядкованої верховенству природних чинників.

Верше було обґрунтовано перевагу комплексного вирішення проблем на користь охорони довкілля і збереження природних ресурсів, що відіграло надважливу роль, також в науково-технічному і соціально-економічному розвитку окремого району, особливо стосовно кожного басейну малої річки і струмка (по водозборах). Таким чином було доказано, що науково-обґрунтоване землевпорядне прогнозування, проектування і планування відіграють ключову роль в позитивному розвитку відповідної адміністративної території, якщо дії носять комплексний і системний характер поведінки органів влади і господаря, починаючи з впорядкування території конкретного водозбору, і лише узгоджено з інтересами громади на базовому рівні місцевого самоврядування як основної самостійної клітини цілісного організму в державі.

Вважається, що переведення в 1980 р. досвідченого фахівця з передовим досвідом та науковими здібностями й організаційними навиками автора на керівну землевпорядну посаду в управління сільського господарства Івано-Франківської області було логічним. Згодом було офіційно взято курс на формування умов комплексного управління з раціонального використання й охорони сільськогосподарських угідь [16], лісових ресурсів та водних об'єктів Івано-Франківської області, за підтримки керівництва області.

Ковалів як досвідчений фахівець без наукового звання, сміливо долучав до обґрунтування і реалізації прогресивних ідей наявних в області науковців різного профілю. Під його керівництвом і за безпосередньої участі було розроблено (1983-1988) — вперше в Україні (в співавторстві) наукове теоретико-методичне обґрунтування з обстеження, проектування та створення ґрунтоводоохоронних інженерно-біологічних комплексів в межах окремих водозборів і господарств різних природно-економічних умовах, Видано в 1987-1988 роках за авторства М. М. Приходько, П. С. Пастернак, О.І. Ковалів та ін. науковців і практиків ряд науково-методичних і технічних рекомендацій, вказівок, проектів з раціонального використання та охорони

земельних і водних ресурсів регіону Українських Карпат та прилеглих територій в умовах інтенсифікації сільськогосподарського виробництва, проектування і створення ґрунтоводоохоронних інженерно-біологічних комплексів у басейнах малих річок. На такій системній основі було втілено дані розробки через науково-обґрунтовані проекти землеустрою за участі спеціалістів філіалу ін-ту «Укрземпроект» – в Рогатинському і Галицькому районах Івано-Франківської обл. На цій базі впродовж 1987-1990 рр. також було розроблено (спеціалістами Центрального Інститут «Укрземпроект» за участю автора) Генеральну схему ґрунтоводоохоронних заходів і комплексного водо регулювання Івано-Франківської обл. в розрізі районів, а також ТЕО басейну річки Чорнява.

З прийняттям Конституції України також не було жодного поживлення трансформації земельних відносин, відповідно до вимог конституційних імперативів, щодо утвердження суверенітету української держави в межах визнаного світовим співтовариством у 1991 році кордону і взяття землі та її природних ресурсів (об'єктів всіх категорій) на загальнонаціональний баланс.

У такому середовищі, ігноруючи чинними нормами Конституції України, було прийнято новий Указ Президента України «Про невідкладні заходи щодо прискорення реформування аграрного сектора економіки» від 3 грудня 1999 р. № 1529/99, відповідно до якого планувалося прискорити організаційні заходи з реформування колективних сільськогосподарських підприємств на засадах приватної власності на землю та майно протягом грудня 1999-го — квітня 2000-го років. Цей указ в черговий раз викликав неабияке поживлення в суспільстві та надію селян на «краще майбутнє». Проте, маємо існуючий стан.

Оскільки надважливі животворні природні ресурси «ґрунти» в своїй основі функціонально поєднують всі складові перелічених в Основному Законі України ресурсів (елементи надр, атмосферного повітря, водних та інших природних ресурсів), а також енергетичні, біотичні та інші складові

природної родючості, тому доречно їх нормувати окремим видом природного ресурсу, що лежить в основі сільськогосподарських і лісгосподарських угідь (функціонує біогеоценоз) та однозначно називається «грунт». При цьому, конституційна норма «земля» не може означати сільськогосподарські угіддя (земельну поверхню) і уособлюватися з агро-ресурсом, тому логічно нормувати ч. 1 с. 13 КУ скорочено: «земля та її природні ресурси» а стисло «земля», що й відповідає смисловій сутності та конституційно охоплює всі декларовані стратегічні природні ресурси України, в тому числі ґрунти.

Беручи до уваги викладене, ми науково доводимо і переконливо вказуємо на те, що логічним і дієвим законотворчим кроком до утвердження нашого суверенітету, унітарності та незалежності, вимагалось прийняття, одночасно із Кодексом України про надра, — повноцінного Кодексу України про ґрунти. Тепер, розкрита нами сутність чинних конституційних земельних імперативів, проявила і посилила невідкладну вимогу, саме в такому самостійному кодексі.

Навіть, за визначенням, хоча б «Вікіпедії», «грунт — це самостійне природно-історичне органо-мінеральне тіло, що виникло у поверхневому шарі літосфери Землі в результаті тривалого впливу біотичних, абіотичних і антропогенних факторів, має специфічні генетико-морфологічні ознаки і властивості, що створюють для росту і розвитку рослин відповідні умови» — і не лише...

Нами доведено вперше також потребу ведення системного Національного (Державного) кадастру ґрунтів України в просторі єдиної геоінформаційної системи як самостійного і водночас складового інституту тотального обліку і взяття на загальнонаціональний баланс власника належних йому природних об'єктів. При цьому, рівноцінно і справедливо застосовується слово «Земля» в формі «ГЕО» до систем: «Геоінформаційна система» і її складова «земельно-кадастрова система», що охоплюють (описують в цифровому форматі) увесь геопростір України і визначають координати меж всіх земельних ділянок (родовищ) як об'єктів цивільних

прав, в яких (межах) може набуватись право «користування» чужим природним ресурсом як природним об'єктом права власності Українського народу (природними ресурси всіх категорій землі), що знаходяться в межах державного кордону — «Національній земельній коморі України» [17].

Проте, запровадивши «Державний земельний кадастр» геопросторових даних про об'єкти цивільних прав (громадян, юридичних осіб і держави) — їхні особливості, та щоб не відкривати «диявольські деталі» [18] накладено (про людське око), на кадастрову мапу України — оглядовий шар «грунти» як інформаційний. Такий трюк вважається бутафорним і немає нічого спільного з конституційними економіко-правовими вимогами до можливої реалізації де-факто права власності Українського народу на природні об'єкти — де-факто.

Вбачаємо, що врегулювання цих та інших проблем в процесі комплексної й системної законотворчої та нормативно-правові роботи, включно із прийняттям нового Кодексу України про ґрунти, забезпечить однозначні правила поведінки та невідвортної відповідальності (в разі недотримання вимог) перед Українським народом — всіх учасників, особливо стосовно збереження, охорони та відтворення животворних ґрунтів, водних та лісових ресурсів, фауни, флори та мікробіоти, що функціонують в агро- і лісо-екосистемах.

На такій основі появиться однозначна можливість безперешкодно прогнозувати і формувати (за відповідними проектами) нові приватні господарські об'єкти і суб'єкти природокористування (господарства), зокрема сімейні фермерські та селянські господарства, створювані на пільгових умовах учасниками бойових дій (членами їхніх сімей) та молодими українськими сім'ями переважно без найманих працівників (родові сімейні маєтки), які логічно впорядкують «землю», системно вписуючись в ландшафти, що складуть каркасну просторово-організаційну основу функціонування комфортного простору життєдіяльності [7].

У досягненні цієї мети виступає головний і незамінний чинник як прямий обов'язок держави перед людиною-громадянином, яким є «надання» (отримання від самого початку розвитку дитини) правдивих і повноцінних знань основних засад Конституцій України та вмінь їх застосування — усім громадянам, які ставатимуть життєздатними, здоровими, чесними та гідними людьми-громадянами. Лише такі люди свідомо відчують в собі силу українського конституційного права «на землю» і «на владу» [19].

Також появиться можливість сформулювати концептуальні науково-обґрунтовані засади конституційно вмотивованої системи когнітивної земельної економіки природокористування в просторі педосфери України, які складуть підґрунтя для розроблення під керівництвом Уряду України проектів відповідних законодавчих і нормативно-правових актів, а також загальнонаціональної Концепції і Програми формування збалансованого (сталого) земле-природокористування в Україні, зорієнтованих на Євросоюз.

Висновки та перспективи подальших розвідок у даному напрямі. Праксеологічний підхід дозволив нам дослідити динамічну природу людської діяльності в просторі України впродовж останніх десятиліть державотворення стосовно земельних відносин та користування природними ресурсами як природними об'єктами права власності Українського народу — основного національного багатства, що складають економіко-правову основу функціонування комфортного простору і умов життєдіяльності людини, — з позиції аспектів ефективності використання та потреби охорони землі та її природних ресурсів, особливо «родючих ґрунтів» і «прісних водних ресурсів». Однією з переваг праксеології є те, що вона висвітлює не лише динамічну, цілеспрямовану та спекулятивну природу економіки, а й економічну природу всіх людських дій на предмет створення загальнолюдської цінності чи ні.

Такий підхід підкріпив можливості до дій з позиції загальнонаціональних інтересів на базі чинних земельних норми-принципів

Конституції України, яких не існувало до моменту (01.12.1991) утвердження суверенітету України.

Здобуті нами нові знання впродовж останнього тридцятиріччя, стосовно сутності трансформації земельних відносин і природокористування, в ракурсі функціоналу конституційних земельних імперативів, дозволили обґрунтувати нову парадигму позавідомчого звершення земельної реформи в Україні, згідно якого треба першочергово ввести в чинне конституційне поле здійснювані «реформи»; взяти на загальнонаціональний баланс всі природні об'єкти права власності Українського народу; вести їх національний (позавідомчий) кадастр, в тому числі всіх «ґрунтів».

Для повноцінного утвердження суверенітету, унітарності та незалежності української держави, вимагається науково-обґрунтовано розробити і прийняти на базі чинних конституційних земельних норм-принципів нові Кодекси України: про надра, атмосферне повітря, ґрунти, ліси, водні та інші природні ресурси як природні об'єкти права власності Українського народу, ліквідувавши відомчу і, як наслідок, олігархічну монополію — на основне національне багатство («непозичений капітал нації»), що де-юре перебуває під особливою охороною держави.

Саме це стане підґрунтям можливого безболісного врегулювання наявних проблем, також щодо використання й охорони земель всіх категорій як основного національного багатства на сучасному етапі — в усіх екосистемах, незалежно від форми і способу набутої власності на земельні ділянки (межі) як на об'єкти цивільних прав, в межах яких відбувається природокористування.

Важливо, що в алгоритмі (процесі) таких відносин вагому частку впливу становлять природні ресурси як об'єкти права власності Українського народу (своєрідний «контрольний пакет акцій»), тому економіко-правова перевага власника (Українського народу) є непоборною силою (законним прийомом) в наведенні правопорядку, особливо тепер. Такі передумови дозволяють здійснювати дієві конституційно вмотивовані методи і механізми

із врахування вимоги також існуючого воєнного і післявоєнного стану в Україні.

Оскільки, природні складові землекористування в геопросторі нашої держави як базові чинники нашого життєвого й господарського функціоналу залишаються незмінними, а стан експлуатації природних ресурсів, особливо «грунтів» і «води», які прогресивно деградують, та складові біогеоценозу в агроландшафтах потребують порятунку, ми вважаємо, що напрацьований свого часу, науково-обґрунтований алгоритм проектування і формування ґрунтоводоохоронних інженерно-біологічних комплексів на елементарних водозборах як природних екосистем за басейновим принципом — є реальною платформою і механізмом для їх впровадження на сучасному етапі.

Важливо, що пропонована система проявлятиме алгоритм земельних конституційних правовідносин і прозорих практичних дій, не лише щодо здійснення комплексних заходів з ліквідації жахливих наслідків воєнної агресії, завданих зовнішнім ворогом, але й — спричинених всередині держави багаторічними зловмисними порушеннями — законів природи і суспільства.

Досвід показує, що своєчасне синхронне стратегічне прогнозування і планування раціонального використання й охорони земель на державному рівні в розрізі кожної адміністративної одиниці й водночас по всіх водозборах басейну кожної малої річки і струмка сприятиме розвитку кожної такої природної та адміністративної клітини і суверенної держави — в цілому.

На наше переконання, невідкладним, логічним і науковим прийомом, є розкриття і втілення вимог наведення конституційного економіко-правового порядку позачергово на неокупованих і не понівечених війною територіях, зокрема агросфери, які треба негайно і збалансовано впорядкувати, керуючись розробленими системними проектами щодо подальшого використання й охорони землі та її природних ресурсів з позиції загальнонаціональних інтересів, — не прикриваючись війною та — не очікуючи закінчення її.

Література

1. Юрченко В. І. Сучасні стратегічні напрями розвитку інноваційних процесів в сільському господарстві регіонів України. *Державне управління: удосконалення та розвиток*, 2017, 12. URL: <http://www.dy.nauka.com.ua/?op=1&z=1150>.
2. Мартин А. Г. (2011). *Регулювання ринку землі в Україні*. К.: Аграр. Медіа груп. 254 с.
3. Добряк Д. С., Шкуратов О. І. (2018). Формування і розвиток ринкових земельних відносин на теренах України. *Збалансоване природокористування*, 1. С. 8-17. DOI: <https://doi.org/10.33730/2310-4678.1.2018.276464>
4. Євсюков Т. О. *Класифікація та екобезпечне використання особливо цінних земель*. Київ-Львів: Ліга-Прес, 2015. 450 с. <https://doi.org/10.33730/2310-4678.1.2018.276464>
5. Ковалів О. І. Звершення земельної реформи в Україні: нова парадигма. Київ: ДІА, 2016. 416 с. <http://agroeco.org.ua/wp-content/uploads/Publications/Monography/kovaliv/kovaliv.pdf>
6. Конституція України. (1996). Україна. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
7. Ковалів О. І. Засадничі конституційні імперативи як чинники державності й життєдайності на українській землі. *Збалансоване природокористування*, 2025, 1, С. 33-47.
8. Ковалів О. І. Головна неврегульована в Україні передумова погіршення якісного стану природних об'єктів. *Збалансоване природокористування*, 2020, 4, С. 5–16. DOI: <https://doi.org/10.33730/2310-4678.4.2020.226618>
9. Декларація про державний суверенітет України № 55-ХІІ (1990). Україна. <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/55-12>

10. Балюк С. А., & Шимель В. В. Про стан та завдання відновлення, охорони і управління ґрунтовими ресурсами України. Вісник аграрної науки, 2024, 2 (851), С. 5-10.
11. Докучаєв, В. В. Наші степи колись і тепер. Харків: Держ. вид-во с.-г. літ. 1979. 140 с.
12. Медведєв В. В., & Булигін С. Ю. Сучасні системи землеробства і проблема обробітку ґрунту. Агроекологічний журнал, 2017, 2, С. 127-134. DOI: <https://doi.org/10.33730/2077-4893.2.2017.220168>
13. Гродзинський М. Д. Основи ландшафтної екології. 1993, Київ: Либідь.
14. Третяк А. М. Землевпорядне проектування: теоретичні основи і територіальний землеустрій: [навч. посіб.] Київ: Вища освіта.
15. Шакун В. І., Ковалів О. І. Економіко-правове проявлення декларованої власності Українського народу на основне національне багатство. *Філософські та методологічні проблеми права*, 2024, 2 (28), С. 7-23.
16. Ковалів О. І. Шляхи раціонального використання і охорони сільськогосподарських угідь Івано-Франківської області. *Організація території і використання земель в умовах АПК*, Львів: ЛСГІ. 1985, 3. С. 55-58.
17. Ковалів О. «Повноваження ресурсами приростають». *Урядовий кур'єр*, 2014, Липень 8, с. 7. <https://ukurier.gov.ua/uk/articles/povnovazhennya-resursami-prirostayut/>.
18. Ковалів О. І. «Земельний диявол» — криється в деталях... *АгроТера*, 2025, 1(18), С.10-21. https://drive.google.com/file/d/1Lh6qEjzmaXOXv7dVBdx_zz1-XBdq0avJ/view?usp=sharing.
19. Ковалів О. У кого земля — в того влада! *Урядовий кур'єр*, 2022, Лютий 2, с 4. <https://ukurier.gov.ua/uk/articles/u-kogo-zemlya-v-togo-vlada/>.

References

1. Yurchenko, V.I. (2017), “Modern strategic directions for the development of innovative processes in agriculture in the regions of Ukraine”, *Public administration: improvement and development*, vol. 12, available at: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=1150> (Accessed 12 Sept 2025).
2. Martyn, A.G. (2011), *Reguljuvannja rynku zemli v Ukrajinii* [Land market regulation in Ukraine], Aghrar Media Ghrup, Kyiv, Ukraine.
3. Dobryak D.S. and Shkuratov O.I. (2018), “Formation and development of market land relations in Ukraine”, *Balanced Nature Management*, vol. 1, pp. 8-17.
4. Yevsyukov, T.O. (2015), *Klasyfikacija ta ekobezpechne vykorystannja osoblyvo cinnnykh zemelj* [Classification and environmentally friendly use of particularly valuable lands], Ligha-Pres, Kyiv-Ljviv: Ukraine.
5. Kovaliv, O.I. (2016), *Zvershennia zemel'noi reformy v Ukraini: nova paradyhma* [The accomplishment of land reform in Ukraine: a new paradigm], DIA, Kyiv, Ukraine.
6. The Verkhovna Rada of Ukraine (1996), “The Constitution of Ukraine”, available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (Accessed 12 Sept 2025).
7. Kovaliv, O.I. (2025), “Fundamental constitutional imperatives as factors of statehood and vitality on Ukrainian soil”, *Balanced Nature Management*, vol. 1, pp. 33-47.
8. Kovaliv, O. (2020), “The main unregulated in Ukraine prerequisite for the deterioration of the quality of natural objects”, *Balanced Nature Management*, vol. 4, pp. 5-16.
9. The Verkhovna Rada of Ukraine (1990), “Declaration on State Sovereignty of Ukraine”, available at: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/55-12> (Accessed 12 Sept 2025).
10. Balyuk, S.A. and Shimel, V.V. (2024), “On the status and tasks of restoration, protection and management of soil resources of Ukraine”, *Bulletin of Agricultural Science*, vol. 2 (851), pp. 5-10.

11. Dokuchaev, V.V. (1979), *Nashi stepy kolysj i teper*. [Our steppes then and now], State Agricultural Publishing House, Kharkiv. Ukraine.
12. Medvedev, V.V. and Bulygin, S.Yu. (2017), “Modern farming systems and the problem of tillage”, *Agroecological journal*, vol. 2, pp. 127-134.
13. Grodzinsky, M.D. (1993). *Osnovy landshaftnoji ekologhiji* [Fundamentals of landscape ecology], Lybid, Kyiv, Ukraine.
14. Tretjak, A.M. (2006), *Zemlevporjadne proektuvannja: teoretychni osnovy i terytorialnyj zemleustrij: navchalnyj posibnyk* [Land management planning: theoretical foundations and territorial land management: textbook], Higher education, Kyiv, Ukraine.
15. Shakun, V.V. and Kovaliv, O.I. (2024), “Economic and legal manifestation of the declared ownership of the Ukrainian people to the main national wealth”, *Philosophical and methodological problems of law*, vol. 2, pp. 7-23.
16. Kovaliv, O.I. (1985), “Ways of rational use and protection of agricultural lands of Ivano-Frankivsk region”, *Organization of the territory and use of land in the conditions of the agricultural complex*, vol. 3, pp. 55-58.
17. Kovaliv, O.I. (2014), “Authorities are growing with resources” *Government Courier*, available at: <https://ukurier.gov.ua/uk/articles/povnovazhennya-resursami-prirostayut/> (Accessed 15 Sept 2025).
18. Kovaliv, O.I. (2025), “The Earth Devil” is hidden in the details..., *AgroTera*, vol. 1(18), pp. 10-21, available at: https://drive.google.com/file/d/1Lh6qEjzmaXOXv7dVBdx_zz1-XBdq0avJ/view?usp=sharing (Accessed 15 Sept 2025).
19. Kovaliv, O.I. (2022), “Whoever has the land has the power!” *Government Courier*, available at: <https://ukurier.gov.ua/uk/articles/u-kogo-zemlya-v-togo-vlada/> (Accessed 15 Sept 2025).

Стаття надійшла до редакції 24.09.2025 р.